

KOLUMNI

Jussi Jalonen

Epäonnistunut sotahistoria

Vuosina 2003–2004 sotahistorian tutkimus oli länsimaissa murrosvaiheessa. Alan uudet merkkiteokset, kuten Jeremy Blackin *Rethinking Military History* pyrkivät viitoittamaan sotahistorialle uutta polkua 2000-luvulle. Afganistanin ja Irakin sotien varjossa kirjoittanut Black haastoi aiemman sotahistorian eurosentrismin ja ylipäättään koko näkemyksen ”länsimaisesta” sotahistoriasta. Black tähdensi ymmärtämystä sodankäynnin kulttuurin moninaisuudesta niin Euroopan sisällä kuin muissa maanosissa. Samalla hän kritisoi aiemman sotahistorian rajoittunutta tapaa esittää sota prosessina pelkästään sotatoimien ja sotilasteknologian kehityksen kautta. Black korosti ennen muuta sodan merkitystä yhteiskuntaan vaikuttavana kokonaisvaltaisena ilmiönä. Kriittisyys operaatiohistoriallista esitystapaa kohtaan ja lisääntynyt huomio sodan yhteiskuntahistorialle toivat sotahistorialle uutta syvyyttä, joka ulottui akateemisista tutkimuksista populaareihin tietokirjoihin.

Kaksikymmentä vuotta myöhemmin Euroopassa on meneillään mittavin aseellinen selkkäus sitten toisen maailmansodan, mutta sodan suomalaista uutisointia seurattessa on vaikuttanut hetkittäin siltä, kuin mitään ei olisi opittu. Ukrainan puolustustaistelu Venäjän hyökkäyssotaa vastaan on välittynyt suurelle yleisölle ensisijaisesti yksittäisten sotatoimien ja rintamalla käytettyjen asejärjestelmien kautta, aivan kuten aikoinaan kritisoidussa perinteisessä operaatiohistoriassa. Sotaseurannan typistyminen päivästä toiseen jatkuneiksi karttasulkeisiksi ja raketinheitinten tai miehittämättömien pinta-alusten hämmästyksi on sosiaalisen median aikana tehnyt sodasta penkkiurheilulajin. Samalla käsitys sodan seurannaisvaikutuksista Venäjän ja Ukrainan yhteiskuntaan ja sitä myöten Eurooppaan kokonaisuudessaan on jäänyt vajavaiseksi.

Ymmärrys sodankäynnin kulttuurin erilaisuudesta ei sekään ole edennyt järin pitkälle. Venäjän nykyisen hallinnon piittaamattomuus rintamalla kärsittyjä tappioita kohtaan on tavan takaa yllättänyt eurooppalaiset kommentaattorit. Poikkeavuus on haluttu selittää stereotyyppisesti ja vanhakantaisesti maan kansallisilla ominaispiirteillä, mikä sekään ei liioin kerro tulkintojen päivittymisestä 2000-luvulle. Itsevaltaisesti hallitun ja sotilaallis-isänmaallisella propagandalla turrutetun maan valmius ohittaa rajutkin tappiot olankohautuksella siinä, missä demokraattinen valtio joutuisi vastaamaan niistä julkisuudessa ja lopulta vaaleissa on kuitenkin jotain, minkä selittämiseen ei varsinaisesti tarvita essentialistisia oletuksia ”kansanluonteesta”.

Kriittisyys operaatiohistoriaa kohtaan ja sodan yhteiskuntahistorian painottaminen saavutti meikäläisen akatemian vuodesta 2006 alkaen. Tuolloin ilmestynyt *Ihminen sodassa* merkitsi Suomessa aluksi ”uuden sotahistorian” nimellä tunnetun tutkimussuuntauksen lähtöstarttia. Tunne- ja kokemushistoriaa painottanut suuntaus suhtautui kriittisesti aikansa uuspatriotismiin ja pyrki haastamaan aiemman ”yksimielisyyden vaatimuksen”¹ sotahistorian tutkimuksessa. Uusi aalto muuttuikin nopeasti tutkimuksen valtavirraksi. Virstanpylväiksi nousseet teokset, kuten vuonna 2008

ilmestynyt *Ruma sota*, läpivalaisivat rintamamiesten kokemusta väkivallasta, sotamyyttien syntymistä ja purkautumista, sota-ajan seksuaalisuutta, lasten ja nuorten haavoittuvuutta sota-ajan arjessa, vähemmistöjen vaiheita sodassa, ja lukemattomia muita aiheita.

Uuden sotahistorian läpimurtoon Suomessa liittyi kuitenkin myös kohtalokas laiminlyönti. Sota-ajan taloushistoria, jota maailmalla olivat edustaneet muun muassa Richard Overly ja Adam Tooze, jäi meillä vain vähäiselle huomiolle. Ilkka Nummelan vuonna 1993 julkaistun teoksen *Inter arma silent revisores rationum: toisen maailmansodan aiheuttama taloudellinen rasisitus Suomessa vuosina 1939–1952* jälkeen ei sota-ajan taloushistoriasta ole ilmestynyt uutta merkittävää kokonaistutkimusta, joka olisi päivittänyt ymmärryksen Suomen sotataloudesta 2000-luvulle kansainvälisesti vertailevalla otteella. Operaatiohistorian ja sota-ajan tunnemaishan jakaessa huomion on käsitys sotaa käyneen maan talouselämästä jäänyt paitsioon. Tämä on hämmästyttävä puute, kun huomioi yrityshistoriat ja ekonomistien aseman asiantuntijakentän puolijumalina.

Sodan taloushistorian unohtamisella on ollut hintansa. Kysymyksiä siitä, mitkä lopulta ovat Ukrainan ja Venäjän välisen sodan vaikutukset talouden lainalaisuuksiin ja pitäisikö meidän toimia muulla tavoin kuin totuttujen talouden paradigmoin mukaisesti ei ole juuri haluttu tehdä. Ajatus siitä, että sota saattaisi ylipäättään vaatia kansantalouden toimia myös meillä, on tullut jopa yllätyksenä, ja ymmärrys asioista on alkanut näkyä poliittisessa päätöksenteossa vain hitaasti. Syyskuussa 2022 pääministeri Marinin nostettua esille kysymyksen siirtymisestä sotatalouteen tuolloin oppositiota edustanut kokoomuksen Antti Häkkänen kiisti tämän kiivain sanoin julistaen, ettei Suomi ole sodassa². Vuotta myöhemmin nyt hallitusvastuuseen kavunneen kokoomuksen kansanedustaja Jukka Kopra joutui kuitenkin toteamaan suosiolla³, ettei normaali markkinatalousmekanismi riittäisi sotatarviketuotannon lisäämiseen tarvittavassa määrin. Turvallisuuspolitiikalla vaalikampanjaansa käyneiden puolueiden käsitys talouselämän saattamisesta sotakannalle on kompastunut ideologisiin esteisiin.

Tämä huomioiden ei ole yllättävää, että sodasta huolimatta poliittinen talouskeskustelumme tuntuu pyörivän yhä edelleen perinteisissä normaalien aikojen aiheissa. Hetkittäisistä hitaasti tapahtuneista ymmärryksen välähdyksistä huolimatta estradilla ovat edelleen kilpailukyky, työmarkkinat, paikallinen sopiminen ja alituisena kestohittinä pysyttelevä valtionvelka, ikään kuin mikään valtio olisi milloinkaan sotaan varautuessaan kyennyt menestyksekkäästi lyhentämään ulkomaanvelkaansa. Vaikka moderni sotaan valmistautunut valtio on 1500-luvulta asti ollut verotusvaltio, nykyisen sodanuhan aikana on nähty vieläpä veronalennusten kaltainen kummallisuus. Tälle on selityksensä: vallitseva eurooppalainen poikkeustila on turvallisesti eristetty operaatiokartalle, jota kaupallinen media pyörittää taustalla väliaikaviihteenä. Kotimaisen todellisuuden on haluttu kuvitella olevan irrallaan eurooppalaisen sodan todellisuudesta.

Talouselämää koskevien kysymysten ohella on sivuutettu myös kysymykset yhteiskuntamme koheesiosta ja sen vaikutuksesta resilienssiimme kriisin mahdollisesti eskaloituessa. Talvisodan syyttyä työmarkkinajärjestöt tunnustivat toisensa neuvotteluosapuoliksi; nyt, kun Venäjä käy jälleen hyökkäyssotaa Euroopassa, istuva hallitus on syystä tai toisesta katsonut hetken otolliseksi haastaa riitaa ammattiyhdistysliikkeen kanssa. Palkansaajajärjestöjen luottamuksen ja yhteistyön voisi olettaa olevan avainasemassa, jos talouselämää joudutaan asettamaan sodanuhan vuoksi liikekannalle lähitulevaisuudessa, mutta ilmeisesti tällä ei ole merkitystä. Ukrainan sodan on myös tässä tapauksessa haluttu kuvitella tapahtuvan jossain kaukana muualla. Ei ole ihme, että myös Suomeen kohdistuva hybridivaikuttaminen on tullut ikävänä yllätyksenä.

Surullinen lopputulos on, että kaikista ansioistaan huolimatta 2000-luvun alun uusi sotahistoria epäonnistui kolmannessa tehtävässään. Merkittävistä tutkimuksista huolimatta sen yhteiskunnallinen

vaikuttavuus jäi vaatimattomaksi, eikä se lopulta onnistunut avartamaan kansalaisten tai poliitikkojen käsitystä sodasta laajamittaisena ihmiselämään, yhteiskuntaan ja kansantalouteen vaikuttavana olotilana ja ilmiönä. Mikäli uusi sotahistoria olisi onnistunut, julkinen keskustelu tämänhetkisestä eurooppalaisesta suursodasta ja Suomen edessä olevista ratkaisuista olisi aivan toisenlaista kuin mitä se nyt on. Vika ei ole tutkijoiden; heidän voi katsoa menettäneen pelin huomiosta kaupallisen median sotaextroille, jotka todennäköisesti ovat vaikuttaneet populaareja tutkimuksia enemmän suuren yleisön käsitykseen sodasta.

Historia ei tarjoa vastauksia nykypäivän kysymyksiin, mutta parempi ymmärtämys historiasta edesauttaisi ainakin esittämään oikeat nykypäivää koskevat kysymykset. Tällä hetkellä käynnissä oleva eurooppalainen sota on hahmotettu julkisuudessa hyvin kapealla tavalla, vaikka historiantutkimus pyrki irtautumaan tästä kapeudesta jo lähes kaksi vuosikymmentä sitten. Keskeiset, myös meitä koskevat kysymykset taloudesta ja yhteiskunnasta ovat jääneet esittämättä, vaikka ne olisi tullut esittää heti helmikuussa 2022. Kyvyttömyys esittää näitä kysymyksiä ajoissa voi vielä osoittautua kansakunnalle kohtalokkaaksi.

Kirjoittaja on Itä-Euroopan ja sotahistorian tutkija, tietokirjailija ja Oulun yliopiston dosentti

---

¹ ”Uusi sotahistoria tutkii sodan inhimillisiä seurauksia”. *Yle* 31.10.2006. <https://yle.fi/a/3-5753552>

² Kokoomuksen Häkkäsen mukaan hallituspuolueet eivät ota velkaantumista vakavasti: ”Suomi ajaa päin seinää, jos demareiden talouspolitiikkaa jatketaan”. Kokoomuksen eduskuntaryhmä/*STT Info* 3.9.2022.

<https://www.sttinfo.fi/tiedote/69950022/kokoomuksen-hakkasen-mukaan-hallituspuolueet-eivat-ota-velkaantumista-vakavasti-suomi-ajaa-pain-seinaa-jos-demareiden-talouspolitiikkaa-jatketaan?publisherId=69819275>

³ Joonas Aaltonen, ”Puolustusvaliokunnan Kopra: Yhdysvaltojen sotilasvoimat tarvitsevat mahdollisimman laajat oikeudet toimia Suomen maaperällä”. *Helsingin Sanomat* 26.8.2023. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000009770035.html>